

MJSS

MONTENEGRIN JOURNAL FOR SOCIAL SCIENCES

Volume 6. 2022. Issue 1.

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње
COBISS.CG-ID 32743952

ISSN 2536-5592

Publisher: Center for Geopolitical Studies

Center for Geopolitical Studies

Časopis *Montenegrin Journal for Social Sciences* upisan je u evidenciju
medija, Ministarstva kulture Crne Gore pod rednim brojem 782.

MJSS

MONTENEGRIN JOURNAL FOR SOCIAL SCIENCES

Volume 6. 2022. Issue 1. Podgorica, June 2022.

Publishing this issue of MJSS was supported by the Ministry of Science of Montenegro through the project „Post-socialist identity of Montenegro“.

Editor in Chief: Adnan Prekić

Editors: Živko Andrijašević, Dragutin Papović, Ivan Tepavčević

International editorial board: John K. Cox, North Dakota State University, Fargo, UNITED STATES; Tvrtko Jakovina, University of Zagreb, Zagreb, CROATIA; Lidia Greco, University of Bari, Bari, ITALY; Helena Binti Muhamad Varkkey, University of Malaya, Kuala Lumpur, MALAYSIA; Vít Hloušek, Masaryk University, Brno, CZECH REPUBLIC; Adrian Hatos, Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj, ROMANIA.

Montenegrin Journal for Social Sciences is indexed in: CEOL - Central and Eastern European Online; ERIH PLUS; Google Scholar; Index Copernicus; CiteFactor; Scientific Indexing Services (SIS); ISRA - Journal impact factor; Electronic Journals Library; ROAD; General Impact Factor; OAJI - Open Academic Journals Index.

Proofreading and lecture in English: Danijela Milićević

Proofreading and lecture in Montenegrin: Miodarka Tepavčević

Address: Danila Bojovića bb 81 400 Nikšić, Montenegro;

E-mail: mjss@ucg.ac.me

www.mjss.ac.me

Prepress and print: Pro file – Podgorica

Circulation: 100 copies

Volume 6. 2022. Issue 1. Podgorica, June 2022.

CONTENTS:

SOCIALISM IN MONTENEGRO 1945-1990 Milan SCEKIC	p. 7.
POLITICAL IDEAS OF SOCIALIST MONTENEGRO AND THEIR MODERN REINTERPRETATION Adnan PREKIC	p. 37.
THE ROLE OF INDUSTRIALIZATION IN THE PROCESS OF CREATING SOCIALIST IDENTITY Nenad PEROSEVIC	p.51.
URBANIZATION AND SOCIALIST IDENTITY OF MONTENEGRO Ivan TEPAVCEVIC	p.63.
ARCHITECTURAL AND MONUMENTAL HERITAGE OF THE SOCIALISM ERA IN MONTENEGRO Slavica STAMATOVIC-VUCKOVIC	p.73.
CULTURAL AND SCIENTIFIC INSTITUTIONS OF THE SOCIALIST PERIOD Dragutin PAPOVIC	p.93.
THE ROLE OF FILM IN SHAPING SOCIALIST IDENTITY Zivko ANDRIJASEVIC	p.105.
LITERATURE AND SOCIALIST IDENTITY- EXPERIENCE OF MONTENEGRO Vladimir VOJINOVIC	p.117.
THE ROLE OF FINE ARTS IN FORMING SOCIALIST IDENTITY Jovan MUHADINOVIC	p.129.
MUSIC AND SOCIALIST IDENTITY Filip KUZMAN	p.143.
INSTRUCTIONS FOR AUTHORS.....	p.166.

Glavni i odgovorni urednik: Adnan Prekić

Urednici: Živko Andrijašević, Dragutin Papović, Ivan Tepavčević

Međunarodni uređivački odbor: John K. Cox, North Dakota State University, Fargo, UNITED STATES; Tvrtko Jakovina, University of Zagreb, Zagreb, CROATIA; Lidia Greco, University of Bari, Bari, ITALY; Helena Binti Muhamad Varkkey, University of Malaya, Kuala Lumpur, MALAYSIA; Vít Hloušek, Masaryk University, Brno, CZECH REPUBLIC; Adrian Hatos, Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj, ROMANIA.

Montenegrin Journal for Social Sciences indeksira se u sljedećim naučnim bazama: CEOL - Central and Eastern European Online; ERIH PLUS; Google Scholar; Index Copernicus; CiteFactor; Scientific Indexing Services (SIS); ISRA - Journal impact factor; Electronic Journals Library; ROAD; General Impact Factor; OAJI - Open Academic Journals Index.

Lektura i korektura na engleskom: Danijela Milićević

Lektura i korektura na crnogorskom: Miodarka Tepavčević

Adresa: Danila Bojovića bb 81 400 Nikšić, Crna Gora;

E-mail: mjss@ucg.ac.me

www.mjss.ac.me

Priprema i štampa: Pro file – Podgorica

Tiraž: 100 primjeraka

Volume 6. 2022. Issue 1. Podgorica, June 2022.

SADRŽAJ:

CRNOGORSKI SOCIJALIZAM 1945-1990

Milan ŠĆEKIĆ..... str. 7.

POLITIČKE IDEJE SOCIJALISTIČKE CRNE GORE I NJIHOVA SAVREMENA REINTERPRETACIJA

Adnan PREKIĆ..... str.37.

ULOGA INDUSTRIJALIZACIJE U PROCESU OBLIKOVANJA SOCIJALISTIČKOG IDENTITETA

Nenad PEROŠEVIĆ..... str.51.

URBANIZACIJA I SOCIJALISTIČKI IDENTITET CRNE GORE

Ivan TEPAVČEVIĆ..... str.63.

ARHITEKTONSKO I SPOMENIČKO NASLJEĐE EPOHE SOCIJALIZMA U CRNOJ GORI

Slavica STAMATOVIĆ-VUČKOVIĆ..... str.73.

KULTURNE I NAUČNE INSTITUCIJE SOCIJALISTIČKOG PERIODA

Dragutin PAPOVIĆ..... str.93.

FILM U FUNKCIJI OBLIKOVANJA SOCIJALISTIČKOG IDENTITETA

Živko ANDRIJAŠEVIĆ..... str.105.

KNJIŽEVNOST I SOCIJALISTIČKI IDENTITET ISKUSTVO CRNE GORE

Vladimir VOJINOVIĆ..... str.117.

ULOGA LIKOVNE UMJETNOSTI U OBLIKOVANJU SOCIJALISTIČKOG IDENTITETA

Jovan MUHADINOVIĆ..... str.129.

MUZIKA I SOCIJALISTIČKI IDENTITET

Filip KUZMAN..... str.143.

UPUTSTVA ZA AUTORE..... str.166.

Original scientific article

KULTURNE I NAUČNE INSTITUCIJE SOCIJALISTIČKOG PERIODA

Dragutin PAPOVIĆ¹

Filozofski fakultet Nikšić,

Adresa: Danila Bojovića bb, 81400 Nikšić, Crna Gora

e-mail: papovicd@t-com.me

ABSTRACT:

The paper presents the development of cultural and scientific institutions in Montenegro during the socialist period 1945-1990. At the end of World War II, Montenegro had only two state institutions dealing with culture and science. Thanks to the impressive development at the end of the socialist period in Montenegro, there were over 220 cultural institutions, 14 permanent cultural events, several scientific institutions and Montenegrin Academy of Sciences and Arts. The University "Veljko Vlahović" was formed, which, in 1990, had 11 faculties, over 500 university teachers and associates and about 8,000 students. In Montenegro, at the end of the socialist period, there were several hundred cultural and scientific workers. Therefore, it can be said that Montenegro experienced a renaissance in culture and science during the socialist period.

KEY WORDS: Culture; Science; Socialism; CANU; University "Veljko Vlahović";

¹ DRAGUTIN PAPOVIC (Niksic, 1980). He finished elementary school and high school in Nikšić. He graduated in 2003 at the Faculty of Philosophy in Niksic (Department of History and Geography), with an average grade of 9.5. He received his MA in 2007 at the Faculty of Philosophy in Belgrade (Department of History), on the topic "Opposition of the authorities in Montenegro 1945-1948". The average grade for master's studies is 9.33. He received his doctorate in 2013 at the Faculty of Philosophy in Niksic on the topic "Intellectuals and Government in Montenegro 1945-1990". From 2003 to 2013, he was a teaching assistant, and since 2014 he has been engaged as a part-time teacher at the History Program at the Faculty of Philosophy in Niksic. During 2015 and 2016, he served as the Director General of the Directorate for Relations with Religious Communities at the Ministry of Human and Minority Rights. From 2016, he is a member of the Parliament of Montenegro.

SAŽETAK:

U radu je prikazan razvoj kulturnih i naučnih institucija u Crnoj Gori tokom socijalističkog perioda 1945-1990. godine. Na kraju Drugog svjetskog rata Crna Gora je imala samo dvije državne institucije koje su se bavile kulturom i naukom. Zahvaljujući impozantnom razvoju na kraju socijalističkog perioda u Crnoj Gori je postojalo: preko 220 institucija kulture, 14 stalnih kulturnih manifestacija, nekoliko naučnih institucija i Crnogorska akademija nauka i umjetnosti. Formiran je Univerzitet "Veljko Vlahović" koji je 1990. godine imao 11 fakulteta, preko 500 univerzitetskih nastavnika i saradnika i blizu 8.000 studenata. U Crnoj Gori je na kraju socijalističkog perioda bilo nekoliko stotina kulturnih i naučnih radnika. Zato se može reći da je Crna Gora tokom socijalističkog perioda doživjela renesansu u kulturi i nauci.

KLJUČNE RIJEČI: Kultura; Nauka; Socijalizam; CANU; Univerzitet Veljko Vlahović;

Crna Gora je na kraju Drugog svjetskog rata imala samo dvije institucije koje su se bavile kulturom i naukom. To su bili Muzej i Narodno pozorište na Cetinju. Jedan od zadataka nove socijalističke vlasti bio je dinamičan razvoj kulture i nauke, a prije svega formiranje institucija koje bi se organizovano i dugoročno bavile unapređenjem ovih oblasti. Mreža ovih institucija izgrađena je za kratko vrijeme. Ministarstvo prosvjete Narodne republike (NR) Crne Gore formiralo je 24. marta 1946. godine Zemaljsku centralnu biblioteku na Cetinju (Kovačević, 1986, 271). U julu iste godine počeo je da radi Zavod za zaštitu i naučno proučavanje spomenika kulture i prirodnih rijetkosti. Formirana su četiri profesionalna pozorišta: u Cetinju, Titogradu, Nikšiću i Kotoru (Kovačević, 1986, 271). U avgustu 1945. godine pri Ministarstvu prosvjete formirana je Podružnica filmskog preduzeća za Crnu Goru (Pobjeda, 19. VIII 1945). Krajem 1945. godine pri Ministarstvu prosvjete formiran je Odsjek za kinematografiju. Preduzeće za proizvodnju filmova za NR Crnu Goru „Lovćen-film“ osnovano je 1949. godine (DACG, 4. III 1949). Formirano je i Povjereništvo Saveza književnika Jugoslavije za Crnu Goru. Udruženje likovnih umjetnika Crne Gore i Škola likovnih umjetnosti osnovani su na Cetinju 1946. godine. Kulturno-prosvjetni savez NR Crne Gore osnovan je na Cetinju 5. septembra 1948. godine.

Socijalistička vlast je značajnu pažnju posvetila i razvoju publicistike. Pokrenuti su listovi: „Pobjeda“, „Omladinski pokret“, „13. jul“, „Naša žena“, „Fiskulturnik“ i „Zadružno selo“. U januaru 1949. izašao je prvi broj „Prosvjetnog rada“, koji je bio list prosvjetnih, kulturnih i naučnih radnika Crne Gore. Književni časopis „Stvaranje“ počeo je da izlazi 1946. godine, a naučni časopis „Istorijski zapisi“ 1948. godine.

Prva naučna institucija u Crnoj Gori bio je Poljoprivredni institut u Titogradu, koji je osnovan 1945. godine. Zavod za geološka istraživanja formiran je 1946. godine u Kotoru (potom je premješten u Nikšić i na kraju u Titograd). Institut za proučavanje istorije crnogorskog naroda osnovan je 1948. godine na Cetinju (u Titograd je premješten 1959. godine). U novembru 1949. godine formiran je Arhiv u Kotoru, a u decembru 1949. godine Pomorski muzej u Kotoru (Kovačević, 1986, 272). Državni arhiv NR Crne Gore formiran je 1. januara 1952 (Kovačević, 1986, 273). Viša pedagoška škola, prva visokoškolska institucija u Crnoj Gori, formirana je 1947. godine na Cetinju.

Naučne i kulturne institucije su okupile gotovo sve značajne naučnike i umjetnike iz Crne Gore, a u njima su sarađivali i mnogi stvaraoci koji su bili porijeklom iz Crne Gore. Vlast je smatrala da bi ih trebalo angažovati u jednoj instituciji koja će usmjeravati cijeli naučni i umjetnički rad u Crnoj Gori. Tako je u oktobru 1950.

godine osnovano Naučno društvo NR Crne Gore (Službeni 32/50). To je bila prva institucija te vrste u historiji Crne Gore, i može se smatrati početkom formiranja akademije nauka i umjetnosti. Društvo je osnovano sa zadatkom da proučava pojedine grane nauke i umjetnosti, da organizuje svestrano proučavanje NR Crne Gore i njene prošlosti, te da organizuje naučne i umjetničke djelatnosti uz podsticanje na rad i mlađih naučnih snaga (Pobjeda, 24. X 1950). Vlast je uspjela da u Naučno društvo okupi skoro sve ugledne umjetnike i naučnike iz Crne Gore, one koji su bili porijeklom iz Crne Gore ili su imali naučne i umjetničke veze s Crnom Gorom. Bilo ih je 60 i raspoređeni su u četiri sekcije: društvenih nauka, umjetničko-literarnu, medicinskih nauka, prirodno-matematičkih nauka i tehničkih nauka. Do sredine 1955. godine Društvo je objavilo 14 knjiga.² No, od 59* članova 54 živjela van Crne Gore, a od sedam članova Uprave samo su tri živjela u Crnoj Gori (Pobjeda, 4. X 1953). To se pokazalo kao nerješiv problem u funkcionisanju, pa je Društvo 1956. godine prestalo da radi (Šuković, broj 19, 1970).

Novi zamah u razvoju insitucija kulture uslijedio je sredinom 60-ih kada je Skupština Socijalističke Republike (SR) Crne Gore usvojila srednjoročni plan (1966–1970) razvoja u oblasti kulture. U Titogradu su 1969. godine formirane Arheološka zbirka i Prirodnjačka zbirka. Iste godine osnovan je memorijalni muzej „Marko Miljanov“ na Medunu. Pokrenuta su dva nova književna časopisa: *Mostovi* u Pljevljima i *Spone* u Nikšiću, potom revija za književnost, umjetnost i društveni život *Ovdje* u Titogradu, *Godišnjak* Muzeja Cetinje i *Starine* Zavoda za zaštitu spomenika kulture SR Crne Gore. Narodno pozorište u Titogradu, jedino profesionalno pozorište u Crnoj Gori, znatno je unaprijedilo svoj repertoar i materijalne uslove. Ono se 1969. godine transformisalo se u Crnogorsko narodno pozorište (CNP). Do usvajanja plana u razvoju kulture, u Crnoj Gori su postojale tri umjet-

2 Društvo je bilo izdavač i koizdavač 14 knjiga – Dušan D. Vuksan: „Petar I Petrović Njegoš i njegovo doba“ (1951. u saradnji s Istorijskim institutom), Nikola Radojčić: „O najtamnijem odeljku Barskog rodoslova“ (1951. u saradnji s Istorijskim institutom), Vasilije Petrović: „Istorija o Crnoj Gori“ (1951. u saradnji s Maticom srpskom), Tihomir R. Đorđević: „Vuk Vrčević“ (1951), Dimitrije Milaković: „Srbski bukvar: radi učenja mladeži crkvenomu i građanskomu čitanju“ (1951. u saradnji s Maticom srpskom), Jagoš Jovanović: „Marko Miljanov: istoriska i književna studija“ (1952), Dimitrije Sergejevski: „Srednjovjekovno groblje kod Petrove crkve u Nikšiću“ (1952. u saradnji s Istorijskim institutom), Milan Redžić: „Japanska jabuka (kaki) i šipak (nar)“ (1952), Zarija Bešić: „Geologija severozapadne Crne Gore“ (1953), Milan Redžić: „Mandarina unšiu“ (1954), Borivoje Ž. Milojević: „Doline Tare, Pive i Morače: geografska promatranja“ (1955), Milorad S. Vasović: „Lovćen i njegova podgorina: regionalno-geografska ispitivanja“ (1955), Radoš Vilotijević: „O subakutnom bakteriskom endokarditu“ (1955) i Jovan Radonić: „Đurađ II Branković ‘despot Ilirika’“ (1955. u saradnji s Istorijskim institutom).

<http://vbcg.vbcg.me/scripts/cobiss?ukaz=DIRE&id=1225037751691056&dfr=21&ppg=10&sid=2> i Crnogorska bibliografija, tom I, knjiga 5, Monografske publikacije 1945–1965, Cetinje, 1994.

ničke galerije (Umjetnička galerija na Cetinju osnovana je 1950. godine, Umjetnički paviljon u Titogradu – 1958. godine, te Moderna galerija u Titogradu – 1961. godine). Galerija „Josip – Bepo Benković“ u Herceg Novom otvorena je 1967. godine, a Umjetnička galerija u Budvi 1971. godine. Formirani su redovni likovni godišnji saloni. Na Cetinju je 1967. godine otvoren Salon „13. novembar“, a 1968. godine „Zimski salon“ u Herceg Novom (Vujošević, broj 82, 1976). Na Svetom Stefanu je 1971. godine, po ideji Saveza muzičkih umjetnika Jugoslavije i Udruženja muzičkih umjetnika Crne Gore, osnovan festival „Dani muzike“ (Radulović-Vulić, broj 110, 1978). Preduzeće za proizvodnju filmova „Lovćen-film“ ukinuto je 1966. godine, a njegovu tehniku otkupila je Radio-televizija Titograd, u čijoj je organizaciji osnovano novo preduzeće „Filmski studio – Titograd“ (Guberinić, broj 84, 1976).

Početakom 70-ih u Crnoj Gori je bilo oko 170 institucija kulture. U Crnoj Gori je 1972. godine u oblasti kulture u Crnoj Gori bilo 260 stvaralaca: 55 likovnih umjetnika, 33 umjetnika primijenjene umjetnosti, 42 orkestarska umjetnika, 25 dramskih umjetnika, 22 muzička umjetnika, 13 kompozitora, 40 književnika, 30 filmskih radnika i 14 stvaralaca koji su bili van odgovarajućih udruženja, odnosno bili su samostalni – slobodni stvaraoci (DACG, Materijalni...). Od 260 stvaralaca u oblasti kulture 1972. godine, u stalnom radnom odnosu bilo ih je 245. Postojala su udruženja: likovnih umjetnika, likovnih umjetnika primijenjenih umjetnosti, orkestarskih umjetnika, dramskih umjetnika, muzičkih umjetnika, kompozitora, književnika i filmskih radnika. U ovom periodu unaprijeđena je i kulturna saradnja s inostranstvom. Ranija Republička komisija za kulturne veze s inostranstvom sredinom 1972. godine konstituisana je u Republički zavod za međunarodnu naučnu, prosvjetnu i tehničku saradnju SR Crne Gore.

U to vrijeme je vladajuća partija Savez komunista (SK) Crne Gore odlučila da, u vidu programskog dokumenta (Platforme), definiše dugoročan plan u razvoju kulture (Šesti kongres). Ovaj dokument nazvan je „Aktuelna idejna i društveno-politička pitanja crnogorske kulture i njenog razvoja“, i definisan je na 20. sjednici Centralnog komiteta (CK) SK Crne Gore 23. decembra 1970. godine (Izveštaj o radu CKSK. 1973). U javnosti i u praksi ovaj dokument najčešće se nazivao „Platforma o razvoju crnogorske kulture“. To je bio najvažniji programski dokument o razvoju kulture u Crnoj Gori u socijalističkom periodu (Đukanović, februar 1985). U ovom dokumentu navedena su četiri pravca djelovanja. Prvi se odnosio na nacionalnu komponentu, drugi na razvoj institucija i kadrova, treći na ideološke ciljeve kulture i četvrti na način upravljanja i finansiranja u kulturi.

Na osnovu postavljenih ciljeva iz Platforme razvoj crnogorske kulture je ubrzan tokom 1970-ih. *Pobjeda* je od 1. januara 1975. godine počela da izlazi kao dnevni list. Unaprijeđen je rad Radio-televizije (RTV) Titograd, formirana je Centralna narodna biblioteka „Đurađ Crnojević“ i „Muzeji Cetinje“. Sredinom 1976. godine u Crnoj Gori je bilo oko 180 Osnovnih organizacija udruženog rada (OOUR) koje su se bavile djelatnostima kulture (Mićković, broj 87-88, 1976). Početkom 1976. godine izlazio je 18 časopisa, 7 lokalnih i oko 27 fabričkih listova. „Muzeji Cetinje“ imali su oko 50.000 eksponata, 3.500 likovnih djela, 6.000 djela primijenjene umjetnosti i oko 100.000 prvorazrednih arhivskih dokumenata, dok je Arhiv SR Crne Gore imao oko 8.000 dužnih metara arhivske građe. U javnim bibliotekama bilo je oko tri miliona knjiga. Registrovana su 372 nepokretna i 67.844 pokretnih spomenika kulture (Kustudija, broj 122, 1979). Do 1979. godine broj spomenika i spomen-obilježja posvećenih ličnostima i događajima iz NOB-a bio je iznad 900 (Kustudija, broj 122, 1979). Nikada prije nijesu postignuti tako veliki uspjesi na polju kulture (Bošković, broj 108, 1978) Problemi kulturne politike i razvoja bile su regionalne razlike. Od 180 OOUR-a iz oblasti kulture, na sjeveru Crne Gore bilo ih je samo 42. U Crnoj Gori je 1980. godine bilo 216 radnih organizacija iz oblasti kulture, 36 više nego 1976. godine. Od usvajanja Platforme 1970. godine do 1985. godine formirane su 53 kulturne institucije i 14 kulturnih smotri.³ Važan događaj u crnogorskoj kulturi bilo je i osnivanje Kulturološkog fakulteta na Cetinju 1981. godine. Taj fakultet je trebalo da obrazuje stručnjake za kvalitetan naučnoistraživački rad o crnogorskoj kulturi. No, samo godinu nakon formiranja pokazalo se da nijesu stvoreni neophodni smještajni i organizacioni uslovi, te da nije obezbijeđen nastavni kadar. Kulturološki fakultet stagnirao je do 1988. godine, kada je ukinut i

3 Formirani su: CANU, Univerzitet, Univerzitetska biblioteka, Galerija umjetnosti nesvrstanih zemalja „Josip Broz Tito“, Muzička akademija, Kulturološki fakultet, Njegošev mauzolej, Spomen-dom u Kolašinu, Spomen-kuća Crvenoj komuni u Petrovcu, Prirodnjačka zbirka na Žabljaku, umjetničke galerije u Kotoru, Budvi, Baru, Ulcinju, Nikšiću, Ivangradu i Pljevljima; Galerija „Risto Stijović“ u Titogradu; poklon-galerije Njegošu likovnih umjetnika Jugoslavije; Galerija solidarnosti likovnih umjetnika Jugoslavije u Kotoru, Galerija dječijih radova u Rožajama, muzeji u Ulcinju i Budvi, zavičajni muzeji u Kotoru i Plužinama, Memorijalni muzej „Marka Miljanova“ i Memorijalni muzej „Blaža Jovanovića“; arhivi u Herceg Novom, Budvi, Ivangradu, Titogradu; Narodna biblioteka u Plužinama; biblioteke u mjesnim zajednicama i centrima: Kruševac, Zabjelo, Konik, Masline, Golubovci, Grahovo, Vilusi, Petrovići, Krstac, Vidrovan, Miolje Polje, OZRinići, Bare Kraljske, Vladimir, Ostros; domovi kulture u Mojkovcu, Ulcinju, Kolašinu, Baru, Kotoru, Dolcu, Vladimiru, Mojanovićima, Golubovcima i Ostrosu. Nove kulturne manifestacije su bile: „Dani muzike“ u Svetom Stefanu, „Ratkovićeve večeri poezije“ u Bijelom Polju, „Plavske svečanosti kulture“, „Nikšićki književni susreti“, „Festival dramskih amatera“ u Bijelom Polju, „Festival folklor Crne Gore“, „Igre juga“, „Festival omladinskog i dječijeg muzičkog stvaralaštva“ u Kotoru, „Festival bleh-muzike“ u Tivtu, „Studentske staze“ u Cetinju, „Susreti pisaca radnika Crne Gore“ u Nikšiću, „Dani rodoljubive poezije“ u Ivangradu, „Festival recitatora“ u Pljevljima i Baru, i „Likovni susreti učenika osnovnih škola“ u Rožajama.

umjesto njega osnovan Fakultet likovnih umjetnosti.

CK SK Crne Gore održao je 30. septembra 1985. godine 24. sjednicu, na kojoj je razmatrao rezultate sprovođenja zadataka iz „Platforme o razvoju crnogorske kulture“ koja je usvojena 1970. godine. Odlučeno je da se nastavi s dotadašnjim konceptom (Pobjeda, 1. X 1985) Ovo je nakon donošenja Platforme 1970. godine bila najznačajnija sjednica CK SK Crne Gore o kulturi. Zaključeno je da je za 15 godina ostvareno dosta i da su 1985. godine u Crnoj Gori postojale 223 ustanove kulture i 14 stalnih manifestacija (DACG, Stenografske..).

Od 1966. do 1989. godine SK Crne Gore i nadležni republički organi i institucije uložili su ogroman napor i novac u unapređenje crnogorske kulture. Za samo četvrt vijeka više je učinjeno u institucionalnom i kadrovskom razvoju crnogorske kulture nego u čitavoj dotadašnjoj istoriji Crne Gore. Razvijeni su svi vidovi stvaralaštva, stvorene su neophodne institucije i manifestacije, ulagano je u kadrove i uspostavljena je međunarodna saradnja. U svim programskim dokumentima vodilo se računa i o razvoju kulture svih naroda i narodnosti u Crnoj Gori, a naročito o razvoju kulture albanskog naroda (DACG, Stenografske..). Od 1979. godine izlazila je „Koha“, časopis za kulturna i društvena pitanja, i istoimena edicija na albanskom jeziku. Od 1981. godine u listu „Titogradska tribina“ jedna strana se štampala na albanskom jeziku, RTV Titograd je imala programe, a časopis za iseljenike „Susreti“ objavljivao je tekstove na albanskom jeziku. U dijelu Crne Gore u kojem žive Albanci djelovalo je 15 kulturno-umjetničkih društava, postojalo je 11 osnovnih škola sa 40 isturenih odjeljenja i tri srednje škole. Stipendirano je preko 500 studenata albanske nacionalnosti.

Početakom 60-ih stanje u nauci je bilo loše jer je u Crnoj Gori za naučnoistraživački rad, u prosjeku i zavisno od naučne oblasti, izdvajano tri do šest puta manje novca u odnosu na jugoslovenski prosjek (Vujović, broj 6-7, 15. III i 1. IV 1966). Nova orijentacija u kulturi, nauci i obrazovanju proklamovana je na Petom kongresu Socijalističkog saveza radnog naroda (SSRN) Crne Gore, koji je održan u martu 1966. godine. Na tom kongresu istaknuta je potreba da se ponovo formira Naučno društvo, koje je ukinuto 1956. godine, a potom je ovaj predlog podržala i Skupština SR Crne Gore (DACG, Prijedlog). To je podržao i Peti kongres SK Crne Gore, koji je održan u decembru 1968. godine (Šesti kongres SK Crne Gore).

Za formiranje Naučnog društva presudno je bilo novo shvatanje o položaju nauke, kao i uslovi koji su omogućili osnivanje (obnavljanje) Naučnog društva. U odnosu na 1950. godinu uslovi za formiranje Naučnog društva bili su neuporedivo

bolji. Znatno je proširena mreža naučnih i visokoškolskih institucija. Pored Poljoprivrednog instituta, Istorijskog instituta i Zavoda za geološka istraživanja, formirani su i: Seizmološka stanica (Titograd), Zavod za biologiju mora (Kotor), Biološki zavod (Titograd), a 1965. godine formiran je Institut za društveno-ekonomska istraživanja pri Ekonomskom fakultetu u Titogradu. Zavod za biologiju mora i Biološki zavod ujedinili su se 1972. godine u Institut za biomedicinska istraživanja. Za razvoj nauke je bio značajan i razvoj viših škola i fakulteta. Viša pomorska škola u Kotoru osnovana je 1959. godine. Viša pedagoška škola transformisana je u Pedagošku akademiju u Nikšiću 1963. godine. Ekonomski fakultet formiran je 1960., a Tehnički fakultet 1961. godine. U Crnoj Gori je 1969. godine u naučnim institucijama bilo 70 naučnih radnika, od čega 12 doktora i jedan magistar nauka (Kostić, Pravci)

Ovakav razvoj kulturnih i naučnih institucija, kao i sve veći broj naučnika, umjetnika i fakultetskih profesora omogućio je formiranje akademije nauka i univerziteta. Zakon o Društvu za nauku i umjetnost Crne Gore usvojen je 12. oktobra 1971. godine (Crnogorska akademija..., 1983, 35). Društvo je bilo samostalna i samoupravna naučna organizacija koja udružuje istaknute naučne radnike i istaknute umjetnike (Godišnjak, 1974, 7). Za izbor prvih članova odlučivala je matičarska komisija koju je 29. oktobra 1971. godine, na predlog Republičkog savjeta za koordinaciju naučnih djelatnosti, imenovalo Izvršno vijeće Skupštine SR Crne Gore (DACG, Odluka...). Matičarska komisija donijela je 6. marta 1973. godine odluku o izboru prvih članova Društva za nauku i umjetnost Crne Gore (Crnogorska akademija..., 1983, 36). Izabrana su 42 člana, od čega 25 redovnih i 17 dopisnih. U Crnoj Gori tada je prebivalište imalo 17 članova: tri redovna i 14 dopisnih.⁴ Dvanjest članova Društva su istovremeno bili članovi drugih akademija nauka i umjetnosti u Jugoslaviji (Crnogorska akademija..., 1983, 37). Prva, konstitutivna, sjednicu

4 U redovne su izabrani: (istorijske nauke) Ivan Božić, Branislav Đurđev, Niko S. Martinović, Branko Pavićević, Petar Popović, Vlado Strugar, Vaso Čubrilović; (ekonomske nauke) Branislav Šoškić; (pravne nauke) Vladislav Brajković; (biološke nauke) Radoslav Andus, Vilotije Blečić, Tonko Šoljan; (tehničke nauke) Zarija Bešić, Dragiša Ivanović; (medicinske nauke) Branimir Gušić, Milutin Đurišić, Ivo Popović Đani, Ljubomir Rašović; (književnost) Janko Đonović, Radovan Zogović, Dušan Kostić, Mihailo Lalić, Đuza Radović, Čamil Sijarić i (slikarstvo) Miloš Vušković, a u dopisne: (istorijske nauke) Dimitrije Vujović, Slavko Mijušković, Đoko Pejović; (istorijsko-ekonomske nauke) Mirčeta Đurović; (biološke nauke) Božina Ivanović, Vladimir Lepetić; (tehničke nauke) Vladislav Vlahović; (medicinske nauke) Dragutin Vukotić, Ljubiša Rakić; (poljoprivredne nauke) Milorad Mijušković, Ljubo Pavićević, Marko Ulićević; (književnost) Radonja Vešović, Čedo Vuković, Esad Mekuli; (muzika) Cvjetko Ivanović i Dušan Skovran. Isto, str. 36–37, i Zapisnik sa VI sjednice Matičarske komisije za izbor prvih članova Društva za nauku i umjetnost Crne Gore, održane 5. i 6. marta 1973. na Cetinju, Društvo za nauku i umjetnost Crne Gore, Godišnjak, knjiga I, Titograd, 1974, str. 14–17.

Skupštine Društva održana je 10. jula 1973. godine, a konstituisanje Društva završeno je 13–14. decembra 1973. godine i to se može smatrati datumom njegovog osnivanja. Skupština SR Crne Gore je, nakon skoro tri godine postojanja, 10. marta 1976. godine usvojila Zakon o Crnogorskoj akademiji nauka i umjetnosti (CANU) i tako je Društvo za nauku i umjetnost Crne Gore preraslo u CANU.

Od 1945. godine do početka 70-ih tempo razvoja fakulteta u Crnoj Gori bio je spor. U Crnoj Gori su 1970. godine postojala samo dva fakulteta (Ekonomski fakultet i Tehnički fakultet) i dvije više škole (Pedagoška akademija i Viša pomorska škola). Ekonomski fakultet i Tehnički fakultet u Titogradu bili su dio Beogradskog univerziteta, i Crna Gora je bila jedina jugoslovenska republika koja nije imala univerzitet. Izvršno vijeće i Prosvjetno-kulturno vijeće Skupštine SR Crne Gore su na zajedničkoj sjednici 18. novembra 1971. godine usvojili „Program razvoja visokoškolskog obrazovanja u SR Crnoj Gori“ (DACG, Program razvoja). To je bio temeljni dokument za razvoj univerziteta u Crnoj Gori.

Krajem 1971. godine Crna Gora je imala oko 8.000 studenata, od kojih se samo 2.500 školovalo u Crnoj Gori. Nakon završenih studija većina se nije vraćala u Crnu Goru. Komisija za visokoškolsko obrazovanje donijela je u maju 1973. godine predlog da se organizuje aktivnost za osnivanje univerziteta, odnosno smatrala je da su se stekli uslovi za osnivanje univerziteta (DACG, Prijedlog osnivanja UCG). Komisija je navela da je postojanje tri fakulteta (Tehnički fakultet, Ekonomski fakultet i Pravni fakultet), potom Zavoda za energetiku u okviru Tehničkog fakulteta i Instituta za društveno-ekonomska istraživanja u okviru Ekonomskog fakulteta, te Pedagoške akademije i Više pomorske škole, Istorijskog instituta, Poljoprivrednog instituta i Biomedicinskog instituta, dovoljno za formiranje univerziteta. U Komisiji su smatrali da postoji neophodan kadrovski kvalitet za konstituisanje univerziteta. Osnivačka svečanost Univerziteta u Titogradu održana je 2. aprila 1974. godine u Titogradu (Pobjeda, 4. IV 1974). Konstitutivna Skupština Univerziteta u Titogradu održana je 29. aprila 1974. godine (Pobjeda, 1. V 1974). Godinu nakon formiranja Univerzitet je dobio ime Veljka Vlahovića, poznatog crnogorskog i jugoslovenskog revolucionara, intelektualca i funkcionera. Na Univerzitetu „Veljko Vlahović“ u nastavi je 1975. godine bilo 248 lica (169 stalno i 79 honorarno), od čega 28 doktora i 34 magistra nauka. Univerzitet „Veljko Vlahović“ je za manje od deceniju postigao veliki uspjeh po broju visokoškolskih organizacija i po broju usmjerenja u okviru pojedinih fakulteta. Univerzitet je 1983. godine činilo 11 fakulteta (jedna viša škola u okviru Instituta za biološka i medicinska istraživanja), pet naučnoistraživačkih

instituta i Univerzitetska biblioteka. U okviru Univerziteta postojala je jedna složena organizacija udruženog rada Tehnički fakultet (DACG, Stanje i razvoj). Na Univerzitetu su 1983. godine bila 32 profila studija, i to: 21 četvorogodišnja i 11 dvogodišnjih. Postdiplomske studije postojale su na Ekonomskom fakultetu i u okviru Instituta za biološka i medicinska istraživanja (reumatologija) u Institutu „Dr Simo Milošević“ u Igalu, u saradnji s Medicinskim fakultetom Univerziteta u Beogradu.

Na Univerzitetu je 1983. godine bilo 880 zaposlenih, i to 589 u visokoškolskim organizacijama i 291 u naučnoistraživačkim. U nastavno-naučnom i naučnoistraživačkom radu bilo je angažovano 550 radnika, od kojih 368 u redovnom radnom odnosu. Od 550 radnika 172 su bili doktori nauka, a 125 magistri. Na Univerzitetu „Veljko Vlahović“ školske 1989/90. godine postojali su: 1. Ekonomski fakultet (sa dva smjera), 2. Pravni fakultet, 3. Elektrotehnički fakultet (sa dva odsjeka i pet smjerova), 4. Mašinski fakultet (sa dva smjera), 5. Muzička akademija (sa dva smjera), 6. Građevinski fakultet, 7. Fakultet za pomorstvo (jedan odsjek četvorogodišnjih i četiri odsjeka dvogodišnjih studija), 8. Fakultet likovnih umjetnosti (sa tri smjera), 9. Filozofski fakultet (sa pet odsjeka četvorogodišnjih i četiri odsjeka dvogodišnjih studija), 10. Metalurški fakultet (sa dva odsjeka) i 11. Prirodno-matematički fakultet (sa dva odsjeka i četiri smjera). Na Univerzitetu je bilo 218 nastavnika i 133 saradnika u stalnom radnom odnosu i 143 nastavnika i 34 saradnika koji su honorarno angažovani. U školskoj 1989/90. godini na Univerzitetu je bilo 7.865 studenata (5.046 redovnih i 2.819 vanrednih).

Za samo 45 godina socijalistička vlast je uspjela da od dvije institucije kulture i nauke, koje je zatekla 1945. godine, do 1990. godine stvori preko 220 institucija kulture, nekoliko naučno-istraživačkih institucija, CANU i Univerzitet „Veljko Vlahović“. Na kraju socijalističkog perioda u Crnoj Gori je djelovalo nekoliko stotina kulturnih i naučnih radnika. Postojale su brojne manifestacije, stručni i naučni časopisi i strukovna udruženja koji su podsticali kulturno i naučno stvaralaštvo. Posebno značajan je bio i razvoj kulturnih institucija Albanaca u Crnoj Gori. Crnogorska kultura i nauka su ostvarile epohalne domete. Zato je period socijalizma za Crnu Goru bio period renesanse u kulturi i nauci.

REFERENCES:

Državni arhiv Crne Gore (DACG), Odjeljenje za sređivanje arhivske građe republičkih organa i organizacija novog perioda od 1945. godine – Cetinje (OROC), Ministarstvo prosvjete NR Crne Gore (MPRS).

Uredba o Naučnom društvu NR Crne Gore, DACG, OROC, MPRS, fascikla 59, 1119; 1–3/1950;

Materijalni i društveni položaj stvaralaca u Crnoj Gori, DACG, OROC, RSO, fascikla 24, 83; 3–16/1973.

DACG, OROC, Republički sekretarijat za obrazovanje, kulturu i nauku (RSO) Rješenje o osnivanju Preduzeća za proizvodnju filmova za Narodnu Republiku Crnu Goru, „Lovćen-film“, Cetinje, 4. III 1949, DACG, OROC, MPRS, fascikla 45, 231; 1/1949.

Predlog za donošenje Zakona o Društvu za nauku i umjetnosti Crne Gore, DACG, OROC, RSO, fascikla 13, 76; 3/1971.

Odluka o formiranju Matičarske komisije, Titograd, 29. X 1971, DACG, OROC, RSO, fascikla 13, 104; 2/1971.

Skupština SR Crne Gore, Ured za informacije, Program razvoja visokoškolskog obrazovanja u SR Crnoj Gori za period 1971–1975. godine, Titograd, 1971, DACG, OROC, RSO, fascikla 17, 1; 10/1972.

Predlog da se organizuje aktivnost za osnivanje Univerziteta u Crnoj Gori, DACG, OROC, RSO, fascikla 22, 24; 4/1973.

Stanje i razvoj Univerziteta „Veljko Vlahović“ u Titogradu, mart 1983, DACG, OROC, RSO, fascikla 108, 12; 2–7/1983.

DACG, Odjeljenje za sređivanje i obradu – Podgorica (OSIO-PG), Centralni komitet Saveza komunista (CKSK) Crne Gore.

Stenografske bilješke sa 24. sjednice CKSK Crne Gore, Titograd, 30. septembar, 1985. godine, s. 6, DACG, OSIO, CKSK Crne Gore.

Crnogorska akademija nauka i umjetnosti 1973–1983, Titograd, 1983.

Crnogorska bibliografija, tom I, knjiga 5, Monografske publikacije 1945–1965, Cetinje, 1994.

Bošković, R. Kultura u svijetlu kongresa. *Ovdje*, broj 108, 1978, s. 2.

Godišnjak Društva za nauku i umjetnost Crne Gore, knjiga 1, Titograd, 1974.

Guberinić, S. Pregled razvoja crnogorskog igranog filma. *Ovdje*, broj 84, 1976, s. 25.

Đukanović, R. Kulturna politika između ciljeva i stvarnosti. *Ovdje*, februar 1985, s.

4-5.

Izveštaj o radu CKSK Crne Gore od V do VI kongresa SK Crne Gore, CKSK Crne Gore, Titograd, 1973.

Kostić, M. (1979). Pravci razvoja naučno-istraživačkog rada u Crnoj Gori, *Praksa*, 3, 1979.

Kovačević, B. (1986). *Komunistička partija Crne Gore 1945–1952*. NIO Univerzitetaska riječ.

Kustudija, I. Spojiti korisno i lijepo (Spomen-obilježja u Crnoj Gori posvećena događajima i ličnostima NOR-a i socijalističke revolucije). *Ovdje*, broj 122, 1979, s. 20.

Mičković, R. Neke karakteristike sadašnjeg stanja crnogorske kulture i potrebe i mogućnosti njenog razvoja do 1980. godine. *Ovdje*, broj 87-88, 1976, s. 7.

Pobjeda: 19. VIII 1945, 24. X 1950, 4. X 1953, 4. IV 1974, 1. V 1974, 1. X 1985.

Radulović-Vulić, M. Dani muzike '78, Sveti Stefan – Budva. *Ovdje*, broj 110, 1978, s. 22

„Službeni list NR Crne Gore“, broj 32/50.

Šesti kongres SK Crne Gore, Titograd, 1974.

Šuković, M. Funkcije i uloga Naučnog društva Crne Gore. *Ovdje*, broj 19, 1970, s. 6

Vujošević, N. U stalnom usponu (30 godina Udruženja likovnih umjetnika Crne Gore). *Ovdje*, broj 82, 1976, s. 24.

Vujović, D. Uslovi za naučno-istraživački rad. *Prosvjetni rad*, broj 6-7, 15. III i 1. IV 1966, s. 9.